

УДК 373.5.016:811.111

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10f-91-255-262

Н. Д. Соловйова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови
з методикою викладання КДПУ

С. С. Ніконенко

аспірант КДПУ

Розвиток умінь структурного розуміння текстів при навчанні читанню на уроках іноземної мови

Проведено аналіз результатів ЗНО з читання англійськомовних текстів учнями середніх загальноосвітніх шкіл. Визначено причини низького рівня розвитку в учнів умінь структурного розуміння текстів. Надано приклади вправ з навчання структурному розумінню текстів, які пропонуються на передтекстовому етапі роботи з текстом.

Ключові слова: структурне розуміння, уміння, читання, іноземна мова, передтекстовий етап.

Результати зовнішнього незалежного оцінювання з англійської мови (далі ЗНО), які складали учні протягом останніх чотирьох років (2014–2017) [1], показали, що в учнів середніх загальноосвітніх шкіл навички та вміння, які стосуються частини читання текстів, розвинені на недостатньому рівні.

Завдання ЗНО перевіряли навички та вміння учнів із загального, вибіркового, детального та структурного розуміння тексту. При цьому загальне розуміння тексту перевіряється завданнями, спрямованими на усвідомлення повного змісту тексту без урахування конкретних деталей. Перевірка вмінь вибіркового розуміння тексту здійснюється за допомогою завдань вилучення з тексту окремих елементів. Уміння детального розуміння прочитаного тексту перевіряється при виконанні завдань знаходити у тексті точну, конкретну інформацію. При перевірці вмінь структурного розуміння тексту пропонуються завдання на сприйняття логіки викладу матеріалу та усвідомлення структурних компонентів наданих текстів. У таблиці 1 наведено результати виконання завдань на перевірку перелічених видів умінь розуміння тексту при читанні під час складання ЗНО учнями шкіл України.

Таблиця 1

**Відсоток учнів, що успішно виконували завдання ЗНО
на читання**

Рік складання	2014	2015	2016	2017	Середня успішність
Загальне розуміння, %	65,53	54,41	67,3	58,8	61,51
Вибіркове розуміння, %	57,99	48,32	44,8	56,93	52,01
Детальне розуміння, %	56,64	52,41	57,3	54,64	55,28
Розуміння структури, %	46,48	48,08	57,8	49,32	50,42

Розглянувши середнє значення успішності (таблиця 1), спостерегаємо, що проблема розвитку всіх умінь розуміння тексту під час читання є досить актуальною. Аналіз результатів показав, що успішніше виконуються завдання з загального розуміння, а результати розуміння структури екзаменаційних текстів є найнижчими. Отже, вдосконалення в учнів рівня вмінь розуміти структуру текстів є найбільш актуальним. На наш погляд, ця проблема повинна вирішуватися за допомогою додаткового спеціально розробленого комплексу вправ.

Аналізом відповідних умінь і навичок читання та їх розвитком на різних етапах вивчення іноземної мови займався багато вчених (О. Б. Бігич, Т. О. Вдовіна, Ю. В. Дегтярьова, М. В. Денисенко, Л. Г. Кожедуб, І. Ю. Литвиненко, О. С. Малюга, А. К. Дж. Рашид, І. В. Шастова, Т. М. Яблонська та ін.). Однак проблема розвитку вмінь структурного розуміння іншомовних текстів під час навчання читання у старшій школі ще є недостатньо дослідженою.

Завданням статті є визначення умінь структурного розуміння тексту та окреслення методичного підходу для розробки вправ, які сприяють розвитку визначених умінь на уроках іноземної мови під час читання текстів.

Порівнюючи програми розвитку мовленнєвої компетенції для шкіл [2] та програму ЗНО з англійської мови [3] станом на 2016–2017 роки, спостерегаємо невідповідність між шкільною програмою до підготовки учнів та вимогами до практичного володіння умінями читати, що висувуються до них під час екзаменаційної перевірки. У вимогах для ЗНО зазначено, що учень повинен "визначати структуру тексту і розпізнавати логічні зв'язки між його частинами" [3, с. 2]. Проте аналіз чинних підручників середніх навчальних закладів, проведений нами, вказує на відсутність достатньої кількості вправ на розвиток умінь розуміти структуру та логічні зв'язки тексту. Більшою частиною присутні вправи на розміщення елементів тексту у певній

послідовності, що не є достатнім для позитивного виконання завдань ЗНО, зокрема на перевірку вмінь структурного розуміння текстів.

У навчанні іноземної мови домінує комунікативний метод, спрямований на організацію навчання, адекватного до процесу спілкування. Вказаний метод орієнтується на повсякденне життя, міжособистісне спілкування і достатньо часто нехтує роллю тексту, його аналізом під час навчального процесу. Вважається, що учневі не обов'язково розуміти зміст кожного слова, йому необхідно сприйняти наявну в тексті інформацію. Тексти розглядаються більшою частиною з точки зору мовних одиниць та як спосіб творення різноманітних мовленевих ситуації, без урахування розвитку механізмів читання.

У цьому важливої ролі для навчання іноземної мови набуває когнітивно-комунікативний підхід, який відводить людині як носію певного досвіду та знання значну роль у формуванні мовних значень [4]. Під когнітивно-комунікативним підходом розуміють "таку організацію навчального процесу, основу якого складає комунікативна взаємодія студентів, що забезпечує участь кожного з них як об'єкта і суб'єкта пізнавальної діяльності" [5, с. 386]. Вважається, що успішності комунікація досягне лише тоді, коли люди різних країн та спільнот зможуть коректно використовувати мову з урахуванням ситуації та всіх особливостей співбесідника – ментальних, культурних, психологічних тощо [5]. Таким чином учня необхідно навчати явищам, пов'язаним з певними мовною та мовленнєвою культурою. Під час читання текстів варто звертати увагу не лише на зміст, а й на функціональне використання лексики, логічних зв'язків всередині тексту, стилю автора та його особливостей як громадянина своєї країни.

Результативність читання будь-якого тексту пов'язана з його розумінням, а через недостатню сформованість умінь структурного розуміння тексту велика частина інформації може бути знехтувана. Розвиток умінь розуміння структури тексту потребує мобілізації розумової діяльності учнів та активізації пізнавальних процесів, тому комплекс вправ для розуміння структури текстів необхідно розробляти на основі когнітивно-комунікативного підходу.

У цій статті ми акцентуємо увагу на розвиток умінь, орієнтованих не на переробку інформації, що сприймається на рівні мови, а на вміння, орієнтовані на розуміння структури тексту. До цієї групи умінь відносяться:

- уміння встановлювати зв'язки між окремими мовними одиницями;
- уміння встановлювати логічні зв'язки між окремими частинами тексту (реченнями або групами речень);
- уміння об'єднувати мовні одиниці у змістове ціле;

- уміння розуміти зв'язки між окремими фактами;
- уміння поєднувати окремі факти в основні положення;
- уміння прогнозувати події.

Одним з напрямків навчання вказаних умінь структурного розуміння текстів є виконання вправ для різних етапів роботи з текстом. Беручи до уваги механізми сприймання цілісного тексту, можна виділити декілька можливих напрямків розробки вправ, які сприяють розвитку вміння структурного розуміння текстів, а саме, для передтекстового, текстового та післятекстового етапів роботи. На наш погляд, для розвитку структурного розуміння тексту, особлива увага має звертатися на передтекстовий етап. Звичайні вправи передтекстового етапу (спроба передбачити зміст текст через його назву, вправи на визначення дефініцій незнайомих слів, апелювання до життєвого досвіду учнів тощо), в основі своїй спрямовані на розуміння саме змісту тексту. Але, на наш погляд, для правильного розуміння структури тексту необхідно трансформувати сутність вправ, спрямувавши їх на підготовку не лише до сприймання змісту тексту, але й до усвідомлення його структури. Тому на передтекстовому етапі можна порекомендувати використання додаткових вправ, а саме, вправи на розвиток умінь структурного розуміння тексту. Нижче наводимо приклади вправ, що можуть бути використані для розвитку зазначених умінь.

1. Вправи на розширення лексичного "змістового поля". Це можуть бути вправи на:

– формування словосполучень (речень, висловлювання) з новими словами, що зустрінуться у тексті. Учні будуть постійно актуалізувати свої знання з можливих денотативних (змістових) та конотативних (емоційних) значень мовних одиниць. Це дасть змогу розвивати уміння ймовірнісного прогнозування можливих значень висловів, що зустрінатимуться у подальшому читанні текстів, відчувати логіку побудови речень;

– підбір синонімічних слів, їх підставлення у речення та пошук відмінностей у новому тексті порівняно з ідеєю, яку автор вкладав до тексту;

– формування "словесних сімей" за допомогою визначеного слова.

2. Вправи на пошук "опорних слів" відповідно тематиці, емоціям тощо. До подібних вправ належать:

– пошук вказаних об'єктів і подальше відновлення тексту за їх допомогою;

– виділення слів, що несуть більше логічного наповнення тексту, ніж смислового (слова-зв'язки, протиставлення тощо).

3. Вправи на перефразування речення або надфразної єдності зі збереженням змісту та єдності. До цих вправ можна віднести вправи на:

– формування послідовно оформлених надфразних єдностей, що виражають згоду, протилежну точку зору, доказ або спростування тощо.

Вказані вправи допоможуть розвивати логічне структурування мови, оскільки передача необхідної інформації має бути обмежена певними об'ємами висловлювання.

4. Вправи на побудову питань різного рівня деталізації – від загальних питань до одного речення, до спеціальних питань. Подібні вправи допоможуть розвинути лексичні уміння учнів, а також структурне розуміння послідовності подій, що висловлюються у тексті.

5. Вправи на ускладнення речення словами, що переобтяжують зміст без порушення загальної ідеї висловлювання (наприклад, "my father = the husband of my mother", "today's news = news of the day between yesterday and tomorrow") або зворотній процес спрощення. Подібні вправи також будуть розвивати сприйняття логічних або синонімічних взаємозв'язків між різними частинами та об'ємами тексту, уміння логічно структурувати думки, розширювати лексичний запас та знаходити можливі шляхи до надання висловлюванню лаконічності.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що на сучасному етапі відсутній цілеспрямований комплекс вправ на розвиток умінь структурного розуміння текстів, які перевіряються на ЗНО. Для розвитку вказаних умінь нами пропонується виконання додаткових вправ, які розроблені на принципах когнітивно-комунікативного підходу. Під час роботи з текстом на передтекстовому етапі рекомендуємо вправи на розвиток "лексичних полів", пошук "опорних слів", побудову питань різного рівня деталізації, ускладнення, спрощення речень тощо. Перспективами подальшої роботи є розробка вправ для розвитку умінь структурного розуміння тексту для кожного з етапів роботи з текстом.

Література

1. Український центр оцінювання якості освіти. Офіційні звіти. – URL: <http://testportal.gov.ua/ofzvit/>.

2. Навчальні програми для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова. Профільний рівень. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/.

3. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з англійської мови. URL: <http://osvita.ua/doc/files/news/10/1005/english2017-1.pdf>.

4. Григоренко С. Е., Салагаєва І. В. Общие положения и критерии коммуникативно-когнитивного обучения иностранному языку. *Теория и прак-*

тика лингвистического образования. – Педагогическое образование в России. 2014. № 8. С. 261–265. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-polozheniya-i-kriterii-kommunikativno-kognitivnogo-obucheniya-inostrannomu-yazyku>.

5. Барсуک С. Л. Сучасні підходи та принципи навчання англійської мови студентів вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 64. С. 385–390. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2013_64_82.

References

1. Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. Ofitsiyni zvity [Ukrainian Center for Educational Quality Assessment. Official reports] (n.d.). testportal.gov.ua. Retrieved from <http://testportal.gov.ua/ofzvity/> [in Ukrainian].

2. Navchalni programy dlia 10-11 klasiv zagalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Anhliyska mova. Profilnyi riven [Curriculum for 10-11 grades of comprehensive schools. English language. Core level] (n.d.). old.mon.gov.ua. Retrieved from http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/ [in Ukrainian].

3. Programa zovnishnoho nezalezhnoho otsiniuvannia z anhliyskoi movy [The program of External independent evaluation in English language] (n.d.). osvita.ua. Retrieved from <http://osvita.ua/doc/files/news/10/1005/english2017-1.pdf> [in Ukrainian].

4. Grigorenko, S. E. & Sagalaeva I. V. (2014). *Obschie polozheniya i kriterii kommunikativno-kognitivnogo obucheniya inostrannomu yazyku* [Basic Statements and Criteria of Communicative-cognitive Training Foreign Languages]. *Teoriya i praktika lingvisticheskogo obrasovaniya – Theory and practice of linguistic education*, 8. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-polozheniya-i-kriterii-kommunikativno-kognitivnogo-obucheniya-inostrannomu-yazyku> [in Russian].

5. Barsuk S. L. (2013). *Suchasni pidhody ta pryntsyipy navchannia anhliyskoi movy studentiv vyshchyyh navchalnykh zakladiv* [Modern Approaches to Teaching English to Students of High School]. *Zbirnyk prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Collected articles of Kherson state university (issue 64)*, (pp. 385-390). Kherson: KhersonSU [in Ukrainian].

Н. Д. Соловьёва

кандидат педагогических наук, доцент кафедры английского языка с методикой преподавания КГПУ

С. С. Никоненко

аспирант КДПУ

Развитие умений структурного понимания текстов при обучении чтению на уроках иностранного языка

Приводится анализ результатов внешнего независимого оценивания во время чтения англоязычных текстов учащимися средних общеобразовательных школ. Определяются причины низкого уровня развития в

учеников умений структурного понимания текстов. Приводятся примеры упражнений для развития умений структурного понимания текстов, которые предлагаются для дотекстового этапа работы с текстом.

Ключевые слова: *структурное понимание, умения, чтение, иностранный язык, дотекстовый этап.*

N. D. Soloviova

Candidate of pedagogical sciences KSPU, department of foreign languages, English language with methods of teaching subdepartment, Associate professor

S. S. Nikonenko

Master of Philological Science KSPU

Development of Text Structure Awareness Skills in Teaching Reading at Foreign Language Lessons

The analysis of results on reading English texts by secondary school students during external independent evaluation is carried out. The reasons of the low level of students' text structure awareness skills are determined. Examples of exercises for the pre-reading stage are proposed to increase the level of students' text structure awareness skills.

Key words: *structure awareness, skills, reading, foreign language, pre-reading stage.*